

Informationschef Jerker Persson
Nordiska ministerrådet, Köpenhamn

DET NORDISKA KULTURSAMARBETET OCH DESS INSTITUTIONER

Det nordiska kulturella samarbetet spelar en roll i den enskilde nordbonds vardag. Skola och arbetsliv, organisationer och kulturliv berörs i en eller annan form av dagens nordiska kultursamarbete. Det sker i en mångförgrenad verksamhet som bedrivs av enskilda personer, av ideella och professionella organisationer i Norden liksom av offentliga organ - däribland de nordiska ländernas regeringar.

De officiella kontakterna och det officiella samarbetet mellan de nordiska ländernas regeringar - och i synnerhet mellan undervisnings- och kulturministerier tog fart strax efter andra världskrigets slut. 1952 kom Nordiska rådet till som ett uttryck för den politiska viljan till samarbete i Norden. En lång rad goda samarbetsprojekt och flera gemensamma nordiska institutioner kom till i samarbete med organisationer, utbildningsväsen och forskarmiljöer runtom i Norden under 1940- och 1950-talen. Mot slutet av 1960-talet hade verksamheten blivit så omfattande att det stod klart att man behövde en fast organisation som kunde systematisera och administrera det nordiska kultursamarbetet.

Sedan 1971 har det nordiska avtalet om kulturellt samarbete bildat underlag för det officiella nordiska samarbetet inom utbildning, forskning och annan kulturell verksamhet.

Och sedan 1972 har kultur- och utbildningsministrarna under beteckningen Nordiska ministerrådet upprätthållit ett gemensamt nordiskt kultursekretariat som är placerat i Köpenhamn. Sekretariatet bearbetar bl a de förslag till samarbetsåtgärder som kommer från Nordiska rådet, från nationella ministerier eller andra myndigheter, från olika nordiska institutioner och arbetsgrupper eller "bara" från fältet i vidaste bemärkelse.

Det nordiska kultursamarbetet fick genom kulturavtalet en enhetlig organisation och finansiering via en gemensam nordisk kulturbudget. Varje land bidrar till kostnaderna enligt en speciell fördelningsnyckel, uträknad efter ländernas bruttonationalinkomst per capita.

I år uppgår budgeten till 160 miljoner danska kronor. Det motsvarar ganska exakt sju danska kronor per invånare i Norden. Härav betalar Danmark, Finland och Norge ca 20 procent vardera. Sverige bidrar med knappt 40 procent och Island med cirka 1 procent.

Den organisatoriska ramen

Det nordiska samarbetet är i stort sett uppbyggt som de nationella politiska systemen. Nordiska ministerrådet är det beslutande organet. Dess sammansättning kan variera alltefter vilka frågor som behandlas. För samarbetet på kulturavtalets område - utbildning, forskning och allmänkulturell verksamhet - är ministerrådet sammansatt av kultur- och utbildningsministrarna i Norden. Ministerrådets ärenden bereds av ämbetsmannakommittén för nordiskt kulturellt samarbete som består av ledande tjänstemän i berörda ministerier.

Nordiska rådet är ramen för samarbetet mellan de fem ländernas parlament och regeringar. I Nordiska rådet väcks medlemsförslag på olika samsarbetsområden, som - om de antas av rådet - går vidare som rekommendationer till Nordiska ministerrådet eller till en eller flera av ländernas regeringar.

Nordiska rådets kulturutskott är det parlamentariska utskott som behandlar de medlemsförslag och de övriga frågor som rör kulturavtalet. Utskottet möter två gånger om året ministerrådet för överläggningar bl a om kulturbudgeten och avger årligen ett yttrande till Nordiska rådet om kultursamarbetet med utgångspunkt i ministerrådets årsberättelse.

Samarbetets innehåll

Det som kanske i särskilt hög grad skiljer det nordiska samarbetet från annat internationellt samarbete är de många konkreta resultat som uppnåtts på en rad områden. Den största delen av kulturbudgeten går till drift runtom i Norden av ca 40 permanenta institutioner som sysselsätter hundratals anställda.

Forskning

Forskningsområdet väger tungt med f n ca 20 fasta institutioner och kommittéer på kulturbudgeten. Dessutom finansieras en del av forsknings-samarbetet över ministerrådets andra budget - den s k allmänna budgeten, som hittills varit skild från kulturbudgeten.

Skälen till att de nordiska länderna samarbetar om forskning på vissa områden kan vara flera. Det kan vara historiskt betingat. Det kan också vara tal om särskilt kostnadskrävande eller specialiserad forskning som man velat koncentrera till ett ställe i Norden. Jag skall här bara nämna några av motiven till samarbetet för några av de gemensamma nordiska forskningsinstitutionerna:

Det främsta är naturligtvis att forskning kostar pengar. På vissa områden kan en nordisk insats kanske ersätta eller åtminstone komplettera nationell verksamhet. Det blir t ex billigare att skaffa dyrbar vetenskaplig utrustning gemensamt. Exempel: Nordiskt spegelteleskop på La Palma.

Inom andra områden finns det helt enkelt inte tillräckligt med duktiga vetenskapsmän nationellt för att en institution av högsta internationella standard skall kunna upprätthållas. Exempel: Nordiska institutet för teoretisk atomfysik i Köpenhamn.

Det kan också vara så att det finns speciella förutsättningar i ett visst land för forskning som inte kan bedrivas i övriga länder. Exempel: Nordiska vulkanologiska institutet - på Island.

Okat forskningssamarbete

För att förbättra möjligheterna för samarbete på forskningsområdet har Nordiska ministerrådet sedan 1982 ett nordiskt forskningspolitiskt råd där de som i varje land svarar för forskningsadministrationen sitter med. Rådet fungerar som ett rådgivande organ för regeringarna och medverkar till att skapa överblick på det nordiska forskningsfältet. Problemet i Norden är ju främst att vi i varje land för sig är väldigt små och rentav marginella i ett internationellt forskningssammanhang. Därför måste alla möjligheter till en ökad samordning av resurserna på forskningsområdet utnyttjas.

Det forskningspolitiska rådet arbetar nu med en översyn av det forskningssamarbete som vuxit fram med åren och ger också förslag till nya samarbetsinitiativ. En viktig uppgift för rådet är att främja nordiskt samarbete när det gäller forskarutbildning.

Utbildning

Samarbetet på utbildningsområdet skall enligt kulturavtalet omfatta såväl undervisningens mål, innehåll och medel som undervisningssystemets struktur och pedagogiskt utvecklingsarbete. Ett speciellt mål är att främja undervisningen i andra nordiska länders språk, kultur och samhällsförhållanden.

Under senare år har utbildningssamarbetet lagt särskild vikt vid gemensamt pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Andra viktiga områden är informationsverksamhet om skolförhållanden i Norden liksom läromedelssamarbete och kursverksamhet inom specialundervisning och högre utbildning.

Just nu pågår bl a arbetet med att ta fram gemensam programvara för utbildningen i den obligatoriska skolan. Det råder stor brist på inhemska undervisningsprogram som är avpassade till de nordiska ländernas skolsystem, undervisningsmetoder, kulturella värderingar osv. Därför har man etablerat ett samarbete omkring produktion, katalogisering och utvär-

dering av programvara. Och man arbetar också för att lägga fast gemensam standard för hardware- och software-produkter.

En kraftig insats för den nordiska språkförståelsen är en kärnpunkt i kultursamarbetet. Finska, färöiska, grönländska, isländska och samiska är modersmål för ca 5 miljoner nordbor. Dessa språk är svåra - för att inte säga omöjliga för övriga nordbor att förstå.

En majoritet av Nordens befolkning - ca 18 miljoner - har danska, svenska eller norska som modersmål. Och för denna grupp borde ju barriärerna när det gäller att förstå varandra inbördes vara ganska små. Och så är det i teorin. Men det finns många blockeringar betingade av psykologiska faktorer och av bristande vana.

För att bidra till att göra detta till en sanning också i praktiken har undervisningsministrarna för några år sen kommit överens om att grannspråksundervisning i det skandinaviska språkområdet skulle byggas ut. Så att man idag redan under de första tre skolåren har undervisning med sikte på att visa barnen hur lätt det egentligen är att förstå grannspråken. Också andra åtgärder har gjorts för att förbättra språkförståelsen i Norden.

I Finland har ministerrådet startat en nordisk institution som speciellt har till uppgift att sprida kunskap om övriga nordiska språk till den finskspråkiga skolan liksom kunskap om kultur- och samhällsförhållanden i övriga Norden. Det heter Nordiska språk- och informationscentret och ligger i Helsingfors. Det skall också arbeta för att sprida kunskap om det finska språket och om finskt kultur- och samhällsliv till övriga Norden.

Det allmänkulturella samarbetet

Samarbetet på det allmänkulturella området är vittomfattande. I kulturavtalet anges att man önskar sträva dels till samarbete om allmänna kulturpolitiska mål, om politikens innehåll och metoder, dels samarbete när det gäller kulturlivets institutionella, organisatoriska och finansiella förhållanden.

Film, teater, musik, litteratur

Inom film, teater, musik och litteratur finns ett utbyggt nordiskt samarbete som på olika sätt stöds ekonomiskt via den nordiska kulturbudgeten. Inom filmområdet bl a nordisk kursverksamhet för dem som yrkesmässigt arbetar med film och TV och ett distributionsstöd för ökad spridning av nordisk film.

Det nordiska teatersamarbetet omfattar bl a nordiska teatergästspel samt vidareutbildning av olika yrkeskategorier inom teatern. Ett nordiskt samarbetsorgan mellan musikråd och motsvarande organisationer (NOMUS) har ansvar för informationsverksamhet, fördelning av medel för beställning av kompositioner, musikframträdanden, festivaler etc.

För många av dem som bor i Nordens sk utkantsområden är det nordiska kultursamarbetet påtagligare än för de flesta av oss andra.

På den öppna slätten mellan flygplatsen och universitetet i Reykjavík ligger ett hus som man inte kan undgå att lägga märke till. Det är Nordens Hus i Reykjavík - en nordisk kulturell institution med uppgift att vidmakthålla och intensifiera kontakterna inom kulturlivet mellan Island och övriga Norden. I huset finns böcker och tidningar från hela Norden. Hit kommer författare, konstnärer m fl för att träffa både kolleger och vanligt folk.

1983 invigdes Nordens Hus på Färöarna, en institution som tar sikte på att intensifiera de kulturella kontakterna mellan Färöarna och övriga Norden. Huset är ett modernt flerfunktionshus med utrymmen för teater, musik, dans, utställningar, konferenser och inrymmer bl a också läsrum, grafisk verkstad och ateljé.

Nordiska sameinstitutet i Kautokeino i Nordnorge som också finansieras av ministerrådet arbetar med utredning, forskning och planläggning i frågor som rör den samiska befolkningen i Norden.

I fjor startade Nordiska ministerrådet ett Nordens institut på Åland och i år börjar Nordens institut på Grönland sin verksamhet. Allt detta är med

till att demonstrera att utkantsområdena har - och bör ha - en speciell ställning i det kulturella samarbetet. Personligen är jag övertygad om att denna ökade kulturella kommunikation i Norden berikar oss alla. Det är inte alls frågan om envägskommunikation från de större till de mindre kulturerna utan en sann växelverkan som eftersträvas.

Bland andra institutioner som verkar inom det allmänskulturella området kan nämnas Nordiskt konstcentrum, förlagt till Sveaborg utanför Helsingfors. Verksamheten omfattar främst utställningar och förmedling av bildkonst. Vidare har nyligen ett antal gästateljéer för nordiska konstnärer tagits i bruk.

Jag vill gärna också ge exempel på speciellt nordiska stödordningar. När man i en svensk eller dansk eller finsk osv. bokhandel köper en bok av en författare från ett nordiskt grannland är sannolikheten stor för att denna bok inte alls hade kommit ut om inte utgivningen fått stöd av stödordningen för nordisk nabolandslitteratur. De kommersiella trösklarna när det gäller att översätta och ge ut böcker från de nordiska grannländerna är tyvärr sådana att förlagen ofta tvingas avstå.

Därför har nabolandslitteraturstödet kommit till. Med ofta ganska blygsamma bidrag har omkring 1500 böcker kunnat ges ut i grannländerna sedan starten 1975 med hjälp av denna ordning. De flesta av böckerna hade sannolikt inte nått fram till grannländerna utan bidrag.

En liknande bidragsform finns för biografdistribution av nordisk spelfilm i grannländerna. Bidraget skall främst gå till översättning/textning av filmerna. Filosofin är densamma som när det gäller litteratur - att genom relativt blygsamma bidrag medverka till att undanröja en del av de hinder som finns när det gäller att nå ut till grannländerna med nordisk spelfilm.

Nordiska rådets litteraturpris som varje år delas ut till en nordisk författare och Nordiska rådets musikpris som delas ut vartannat år till en nordisk kompositör är också poster på den nordiska kulturbudgeten och är ett led i ambitionerna att öka kännedomen om grannländernas kulturliv i Norden.

Internationellt samarbete

Som exempel på ett relativt nytt område där nordiskt samarbete är framgångsrikt kan nämnas gemensamma nordiska kulturmanifestationer utanför Norden. Den stora vikingautställningen 1980-81 som visades i London, New York, Minneapolis och Stockholm liksom den nordiska opera- och teaterfestivalen i Wiesbaden i Västtyskland 1981 är exempel på kulturellt samarbete i utlandet.

Den största satsningen som de nordiska länderna hittills gjort tillsammans för att presentera nordiskt kulturliv i utlandet var Scandinavia Today i USA åren 1982-1983.

Under denna manifestation gav utställningar, konserter, filmer och seminarier en mångfasetterad bild av kulturen i Norden idag. Totalt beräknas mer än 30 miljoner amerikaner ha nåtts av arrangemangen.

Under 1985 har det blivit klart med planerna på en utställning av nordisk sekelskifteskunst som skall turnera i Europa. Utställningen visas först i London i juli 1986. Därefter i Düsseldorf i oktober i samband med ett stort nordiskt kulturprojekt som ordnas i Nordrhein-Westfalen. Och sist kommer utställningen till Paris under 1987.

Nordiska kulturfonden

Ett speciellt redskap för att stödja nya idéer och initiativ inom kultursamarbetet är Nordiska kulturfonden, som tillkom 1966. Fondens syfte är att främja det kulturella samarbetet i Norden och stödja initiativ främst från enskilda och organisationer.

Begreppet kultur tolkas i vid bemärkelse. Anslag kan ges till projekt som rör forskning, utbildning eller allmänkulturell verksamhet. I första hand skall fonden stödja nyskapande och initierande verksamhet. Varje år får bortåt 200 projekt större eller mindre bidrag från fonden som 1986 förfor-
gar över 11 miljoner danska kronor.

SAMENVATTING

KULTURELE SAMENWERKING IN SKANDINAVIE

In 1952 werd de Noordse Raad opgericht als een blijk van de in Skandinavië levende wil tot samenwerking. Vanaf 1972 hebben de ministers van onderwijs en cultuur onder de naam 'De Noordse Ministerraad' een gemeenschappelijk skandinavisch sekretariaat voor de cultuur. Dit sekretariaat is gevestigd in Kopenhagen.

De kulturele samenwerking tussen de Skandinavische landen wordt gefinancierd dmv een gemeenschappelijk noords 'kultuurbudget', dat in dit jaar 160 miljoen deense kronen bedroeg. Hiervan betaalt Zweden 40%, Denemarken, Noorwegen en Finland ieder ongeveer 20%, en IJsland 1%.

De samenwerking tussen de skandinavische landen wordt gekonkretiseerd in de vorm van gemeenschappelijke onderzoeks- en onderwijsprojekten (bijv. het bevorderen van het onderwijs in de talen van de skandinavische buurlanden). De samenwerking op het gebied van film, muziek, teater en literatuur is al gevorderd.

Een hele reeks van Skandinavische Instituten zijn opgericht: de Skandinaviëhuizen ('Nordens Hus') in Reykjavik en op de Faerøer, de Skandinavië-instituten ('Nordens Institut') op Groenland en de Åland-eilanden, het Skandinavisch Kunstcentrum bij Helsinki, het Skandinavisch Instituut voor de Lappen in Noord-Noorwegen etc. Een tamelijk nieuw verschijnsel zijn de gemeenschappelijke kulturele manifestaties buiten Skandinavië, zoals de Vikingententoonstelling in 1980-1 en Scandinavia Today in 1982-3.